

ДО ПРОБЛЕМ ДІЯЛЬНОСТІ ДОБРОВОЛЬЧИХ ПОЖЕЖНИХ ДРУЖИН В СЕЛАХ УКРАЇНИ У РОКИ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Харламов Михайло

Національний університет цивільного захисту України (м. Харків)

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри соціальних і гуманітарних
дисциплін соціально-психологічного факультету

Чиркіна-Харламова Марина

Національний університет цивільного захисту України (м. Харків)

кандидат технічних наук, доцент, заступниця начальника кафедри спеціальної хімії та
хімічної технології факультету оперативно-рятувальних сил

З 1921 по 1927 рік справою гасіння пожеж у сільській місцевості займалися в основному сільські добровольчі пожежні дружини (ДПД). В силу економічних, територіальних, побутових особливостей українських сільських регіонів боротьба з пожежами у них здійснювалася за принципами самозахисту населення від вогняної небезпеки, у формі особистої та матеріальної участі в організації пожежних добровільних дружин. Їх робота була звичною для наших земель, оскільки подібні організації створювалися та діяли ще за часів існування Російської імперії. Селяни у роки першої світової війни, революцій та швидких змін політичних режимів розуміли, що ніхто, окрім них самих, не буде захищати їх життя та майно від вогню. Однак робота пожежних дружин була суттєво послаблена через військові дії, мобілізації, голод і інші несприятливі явища. На початку третього десятиліття ХХ століття справа пожежної охорони сільськогосподарських районів знаходилася у вкрай важкому становищі. За матеріалами Укрдержстраху пожежі в УСРР заподіювали збитків населенню республіки не менше ніж на 2 мільйони карбованців щомісяця в цей період [1, арк. 115]. На початку 1920-х років відчувалася нестача продовольства в країні. Наказами Харківського губвиконкому спеціальним державним органам пропонувалося звертати увагу на забезпечення протипожежних заходів з охорони зсіпних пунктів, зернових елеваторів та інших зерносковищ. Велику роль у цьому мали відігравати добровільні вогнеборці.

На початку 1920-х років були закладені основи структури та організації радянських добровільних пожежних команд в УСРР. Був розроблений ряд інструкцій різних типів, які закріплювали правила діяльності команд вогнеборців. У 1921 році згідно «Загальних положень організації добровільних пожежних дружин» були визначені головні завдання даних формувань. А саме: «...а) Захист громадян та майна Республіки і приватних осіб, як під час пожеж, так і при інших лихах, коли вимагається швидка організована допомога (при повенях, ураганах, будівельних катастрофах тощо. б) Сприяння розвитку та здійсненню різного роду попереджувальних протипожежних заходів згідно плану, встановленого центральними та місцевими органами пожежного управління. в) Здійснення нагляду за дотриманням у селах встановлених пожежних та будівельних правил. г) Сприяння розповсюдженню серед населення знань з попередження та гасіння пожеж, з протипожежного облаштування житла, інших технічних знань, що сприятимуть кращому захистові від пожежних та інших стихійних лих» [2, арк. 76].

У разі порушення населенням селища протипожежних правил, дружина негайно мала повідомляти про це міліцію, місцевий виконком, сільраду для притягнення

винних до відповідальності. Добровільна пожежна дружина могла купувати та відчужувати майно, утримувати майстрів пічної та сажотрусної справи, брати відповідальність за роботи, скеровані на поліпшення селищ у пожежному відношенні (вогнетривке будівництво, копання ставків та колодязів, упорядкування шляхів до водних джерел, обсаджування території сіл деревами тощо). Добровільні сільські пожежні з метою залучення коштів на вогнеборчу справу збирали членські внески, проводили платні лекції, вистави, концерти, гуляння і тому подібні заходи. Дружині надавалося право юридичної особи, право мати прапор, бланковий штамп і печатку зі своїм найменуванням, а також носити, затверджене НКВС УСРР для всіх добровільних команд, обмундирування.

У великих та середніх селах добровільні пожежні дружини мали створюватися у випадку наявності, як мінімум, тридцяти учасників, а у маленьких – їх мало бути не менше десяти. У випадку, якщо добровольців було менше десяти, то відкривалися підвідділи добровільних пожежних дружин, що підпорядковувалися сусідній великій дружині. Дружини та їх структурні підрозділи могли об'єднуватися у крупні добровільні пожежні товариства, що підпорядковувалися у адміністративно-технічному відношенні державним органам пожежного нагляду, а у господарчій сфері були самостійними. Органам державного пожежного нагляду та Укрдержстрахові надавалося право скликати збори місцевого населення для обговорення питань про заснування добровільних пожежних організацій [3, с. 5].

При утворенні добровільних пожежних організацій їх засновники були зобов'язані у семиденний термін після зборів подати до селищної ради заяву про створення дружини, підписану не менше ніж десятьма членами вогнеборчого колективу, копії протоколів організаційних загальних зборів, завірених підписами фундаторів і статут ДПД. Сільські ради після одержання згаданого пакету документів передавали їх разом з власними висновками до найближчої державної пожежної установи для затвердження та реєстрації нової добровольчої дружини пожежних. Губернські та округові пожежні підвідділи вели точний облік існуючих у селах ДПД, контролювали їх кількість, особовий склад, райони діяльності та бойову готовність.

Членами добровільних пожежних організацій могли бути чоловіки і жінки, не молодші 18 років. У деяких випадках до них могли прийматися особи, молодші 18 років, на основі спеціальної інструкції НКВС, узгодженої з НКО, НКЗ, НКП УСРР. Молоді люди, які не досягли вісімнадцятирічного віку і планували стати членами команди вогнеборців, повинні були бути фізично міцними, продовжувати навчання у закладах народної освіти (трудовах школах, професійних школах, ремісничих школах), або працювати за основним місцем роботи. Участь у добровільних пожежних командах не повинна була заважати основній діяльності.

До складу дружин не приймалися особи, позбавлені виборчих прав; особи, що перебували під судом чи слідством або були засуджені; психічно хворі та божевільні люди. Фізично слабкі люди або інваліди могли прийматися, але не входили до бойового складу дружини. Приймання членів у дружину проводилося виконавчим комітетом ДПД. Умови та порядок приймання вироблялися загальними зборами дружини. Члени дружини могли виходити з її складу за власним бажанням, шляхом виключення, назавжди або тимчасово, постановою загальних зборів (через невиконання своїх обов'язків або неналежну поведінку).

Дружина керувалася загальними зборами членів ДПД, члени якої користувалися однаковим правом голосу, а також виконавчим комітетом дружини. Загальні збори дружини були щорічними, періодичними, надзвичайними. Їх відкривав голова виконкому колективу вогнеборців. Для проведення обирали спеціального голову та секретаря. Загальні збори розглядали усі питання, пов'язані з діяльністю дружини, а саме: «1. Визначення терміну для скликання чергових річних зборів. 2. Обрання членів виконавчого комітету дружини. 3. Обрання членів ревізійної комісії. 4. Звільнення або усунення до виборчого строку членів виконкому та членів ревізійної комісії. 5. Визначення розміру членських внесків. 6. Встановлення порядку приймання в члени дружини. 7. Виключення членів зі складу дружини. 8. Розгляд та затвердження річного звіту дружини, а також кошторису прибутків та видатків на майбутній рік. 9. Приймання постанов про придбання та відчуження майна. 10. Призначення нагороди службовим особам дружини. 11. Дозвіл на видатки, не передбачені кошторисом. 12. Введення форменого одягу та членських внесків. 13. Призначення дружинникам матеріальної допомоги. 14. Розгляд скарг, поданих на членів дружини. 15. Прийняття постанови про ліквідацію дружини» [3, с. 5].

Для законної сили рішень зборів необхідна була присутність не менше третини членів ДПД, в окремих випадках мала була присутня половина колективу. Рішення приймалися шляхом голосування арифметичною більшістю голосів, окрім питань про припинення діяльності дружини, про зміни в статуті ДПД, про виключення членів. У цих випадках рішення приймалося за умови голосування більшої половини членів дружини. Порядок повідомлень про скликання загальних зборів, їх проведення, процедура голосування визначалися загальними зборами. Протоколи зборів вносилися в спеціальну книгу, підписувалися головою, секретарем і мінімум двома присутніми на зборах членами колективу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матеріали про діяльність пожежно-страхових комісій, пожежних дружин (1921 р.). *Державний архів Сумської області*. Фонд Р-5572. Опис 1. Справа 87. 214 арк.
2. Матеріали Центральної міжвідомчої комісії по боротьбі з пожежами. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління*. Фонд 5. Опис 2. Справа 579. 267 арк.
3. Нормальний статут добровільної пожежної дружини з додатком інструкції та положення про добровільні пожежні організації в УСРР. Харків : Друкарня «Український робітник», 1925. 54 с.

ІСТОРИК В ІДЕЙНИХ ПЕРЕТВОРЕННЯХ ХІХ СТОЛІТТЯ: ІНТЕЛІГЕНТ *VERSUS* ІНТЕЛЕКТУАЛ?

Мудрий Мар'ян

Львівський національний університет імені Івана Франка
кандидат історичних наук, доцент кафедри новітньої історії України
імені Михайла Грушевського

Історія не відбувається поза людиною, без її участі. У ХІХ ст. за всіма модернізаційними змінами, навіть найзагальнішими, стояли конкретні люди,